

УДК 811.161.2'367.332.3:821.161.2-1.09

Наталія Костусяк

**ТИПОЛОГІЯ РЕЧЕНЬ ІЗ МОДАЛЬНИМИ СИНТАКСЕМАМИ
(НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ Т. ШЕВЧЕНКА)**

У статті описано основні типи семантично неелементарних конструкцій із модальними синтаксемами, розглянуто проблему дослідження компонентів із модальним значенням у контексті сучасної лінгвістичної науки, визначено диференційні ознаки вказаних мовних одиниць, з'ясовано особливості їхнього

творення, структурування, функційного вияву в поетичному доробку Т. Шевченка, окреслено й ієрархізовано лексичний діапазон та комунікативно-інтенційні параметри модальних синтаксем; докладно схарактеризовано прості ускладнені конструкції з аналізованими компонентами на тлі категорії лексико-граматичної модальності, відповідно до чого вирізнено модальні синтаксем, які, експлікуючи низку комунікативних завдань мовця, маркують шість грамем розгляданої категорійної величини: достовірну модальність, вірогідну модальність, логічну модальність, переповідну модальність, емоційно-оцінну модальність й ілокутивну модальність.

Ключові слова: модальні синтаксеми, лексико-граматична модальність, достовірна модальність, вірогідна модальність, логічна модальність, переповідна модальність, емоційно-оцінна модальність, ілокутивна модальність.

Постановка наукової проблеми та її значення. До плеяди славетних і відомих творців світової літератури, які вирізняються особливостями свого поетичного мовлення, своєрідністю індивідуально-авторського стилю, використанням цілої низки оригінальних мовно-виражальних засобів, внутрішньою естетичною впорядкованістю ідіолекту, значним внеском у загальнолюдську скарбницю культури та в розвиток рідної літературної мови, безперечно, належить найвидатніший український письменник Т. Шевченко. На сьогодні маємо значну кількість студій, присвячених лінгвістичній інтерпретації текстів відомого митця, проте його спадщина настільки велика й багатогранна, що слугуватиме ще не одне століття предметом наукового аналізу. Крім того, досягнення сучасного мовознавства уможливорює опис поетичного мовлення Т. Шевченка з нових методологічних позицій, дає змогу застосовувати новітні класифікаційні засади вивчення його масштабного доробку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом останніх років українську лінгвістичну шевченкіану поповнила значна кількість праць, присвячених багатоаспектному опису поезії Кобзаря. Своєрідність індивідуально-авторського стилю відомого письменника відбито в студіях Л. А. Булаховського, І. К. Білодіда, В. С. Ващенко, В. М. Русанівського, В. В. Жайворонка, С. Я. Єрмоленко, Л. Т. Масенко, А. К. Мойсієнка, Н. В. Слухай та ін. Проте здобутки цих дослідників пов'язані переважно з вивченням особливостей лексико-семантичного матеріалу письменника, зокрема архаїзмів, історизмів, діалектизмів, просторічних елементів, а також структурних, дериваційних та лінгвостилістичних ознак цих компонентів. Натомість син-

таксична індивідуально-авторська своєрідність поетичного мовлення Т. Шевченка опрацьована меншою мірою. До актуальних проблем сучасної шевченкіани належить докладне дослідження реченневих побудов із модальними синтаксемами.

Мета статті – цілісне, системне дослідження семантично неелементарних конструкцій із модальними синтаксемами. Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: 1) розглянути проблему дослідження неелементарних речень із модальними синтаксемами в контексті сучасної лінгвістичної науки; 2) з'ясувати особливості утворення та функціонування компонентів із модальним значенням у поезії Т. Шевченка, схарактеризувати їхню структуру; 3) окреслити й ієрархізувати лексичний діапазон розгляданих мовних одиниць; 4) проаналізувати прості речення, ускладнені модальними синтаксемами, у зв'язку з категорією лексико-граматичної модальності.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Останнім часом сучасну синтаксичну теорію поповнила низка наукових праць, у яких переглянуто принципи внутрішньої диференціації простих речень шляхом розмежування їхньої семантичної елементарності та неелементарності. Згідно з традиційним тлумаченням, що ґрунтується насамперед на суто структурних параметрах, до сфери ускладнених зараховують конструкції зі звертаннями, відокремленими компонентами, однорідними, уточнювальними, вставними і вставленими мовними одиницями. Розглядаючи проблему неелементарності з нових методологічних позицій, І. Р. Вихованець запропонував власну класифікаційну сітку семантично ускладнених простих реченневих побудов. За спостереженнями дослідника, «істотну особливість простих ускладнених речень відбивають ускладнюючі семантико-синтаксичні компоненти, тобто синтаксеми, що функціонують лише в простому ускладненому реченні. Це передусім вторинні предикатні синтаксеми, а також предикатно-субстанціальні і складні субстанціальні синтаксеми» [2, с. 265]. З-поміж усієї сукупності неелементарних конструкцій найбільшу та розгалужену щодо змісту й особливостей мовного втілення групу становлять речення з вторинними предикатними синтаксемами. Один із різновидів таких побудов становлять структури, ускладнені компонентами, які зазвичай позначають терміном вставні [5, с. 245–250]. В. В. Виноградов вважав їх модально-вставними членами речення [1, с. 66], паралельно використовуючи термін *вставні синтагми* [1, с. 66–71];

за аналізу зазначених одиниць з огляду на частиномовні параметри кваліфікував їх як модальні слова [1, с. 73–88]. Л. І. Коломієць, А. В. Майборода, К. Г. Городенська вказані лексеми розглядають у межах прислівників і зараховують до розряду модальних [10, с. 443–444; 3, с. 307–308]. І. Р. Вихованець надає їм статусу модальних синтаксем [2, с. 265].

У творах Т. Шевченка компоненти з модальним значенням – синтаксично автономні одиниці, що зазвичай, уточнюючи зміст речення загалом, залежать від предикативного центру в цілому й виконують роль детермінантів. Зрідка аналізовані синтаксеми можуть стосуватися лише якогось члена речення чи частини реченневої побудови, безпосередньо перебуваючи біля них. Пор.: *Либонь, ідуть москалки...* [12, с. 38]; *Можже, вбитий чорнобривий За тихим Дунаєм; А може – вже в Московщині Другую кохає!* [12, с. 30]; *Мабуть, дорога Таки завадила тобі?* [12, с. 553] і *За гріх, За тяжкий, мабуть, гріх великий, Не дав мені святий владика Очей нарадуватъ старих Моїм дитятком!..* [12, с. 510]; *За грішніі, мабуть, діла Караюсь я в оцій пустині Сердитим Богом* [12, с. 454]; *Понад Дніпром козак іде, Можже, з вечірниці* [12, с. 97]. Своєрідні міркування щодо формально-синтаксичної специфіки структур із вставними одиницями висловила Н. В. Гуйванюк: «Внесення чи вставлення у речення додаткових компонентів, співвідносних зі змістом основного складу речення чи його конструктивною частиною, виходить за межі звичайних синтаксичних зв'язків (підрядних, сурядних, детермінантних чи предикативних) і має назву «граматично не пов'язаних» членів речення або ще парентези» [4, с. 325].

Попри наявність різнотлумачень у термінуванні та формально-синтаксичній спеціалізації модальних синтаксем незаперечним є факт про вторинність (похідність) реченневих структур зазначеного різновиду та їхній трансформаційний зв'язок переважно зі складними синтаксичними побудовами. Наголошуючи на специфіці конструкцій із модальними синтаксемами, К. Г. Городенська зауважує, що вони виступають лексичними еквівалентами модально орієнтованих дієслівних присудків згорненої головної частини складнопідрядного речення [3, с. 308], пор.: *Мені здається, що се я, що це ж та молодість моя. Мені здається, що ніколи Воно не бачитиме волі, Святої воленьки* [12, с. 490] → *Здається, се я, що це ж та молодість моя. Здається, ніколи Воно не бачитиме волі, Святої воленьки.* Дерива-

ційні зв'язки складних та семантично ускладнених простих реченнєвих структур простежуємо за умови функціонування модальних синтаксем, виражених прислівниками. Але на відмінку від дієслівних модальних компонентів, що мають кореневу спорідненість із дієслівними присудками згорнутої частини складного речення, прислівникові лексеми співвідносні з головним членом твірної конструкції тільки на семантичному рівні, наприклад: Старшина другий. *Ото, мабуть, Волох!* [12, с. 88] ← *Старшина припустив, що ото Волох; «З панами такими, Може, ще раз зустрінємось, Ще раз погуляєм»* [12, с. 108] ← *Залізник припустив, що з панами такими вони ще раз зустрінуться, ще раз погуляють.* У лінгвістиці міркування про похідний характер вставних компонентів висловили О. О. Потебня, О. М. Пешковський, О. О. Шахматов, І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська та ін.

У «Кобзарі» Т. Шевченко використовує різні за структурними ознаками мовні одиниці (близько 300 компонентів), які виконують роль модальних модифікаторів реченнєвих побудов. Найчисельнішу групу становлять слова, менш уживані словосполучення й речення. У поетичному доробку митця сферу перших маркують переважно прислівники, зрідка супроводжувані певними частками, і дієслова; периферію становлять іменники та службові слова-морфеми. Слід зазначити, що самостійні частини мови, спрямовані в модальну площину, втрачають своє первинне лексичне значення, змінюють морфологічну та синтаксичну спеціалізацію й набувають ознак незмінності. Наприклад: *Може, вийшла русалонька Матері шукати, А може, жде козаченька, щоб залоскотати* [12, с. 14]; *Так жаль маленьких діток стало – Звичайне, мати, що й казати* [12, с. 374]; *Чи зійдемося ж знову? Чи заспіваємо коли? А може, й те... Та де? Якими? І заспіваємо яку? Не тут і, певне, не такими!* [12, с. 497]; *Удвох, кажуть, і плакати Мов легше неначе* [12, с. 224]; *«Хіба ти й досі ще не знаєш? Ганнуся на Сибір пішла. До панича, бачиш, ходила, Поки дитину привела, Та у криниці й затопила»* [12, с. 224]; *Дітей, бачся, годувала Та в засік ховала* [12, с. 321]; *Дівчата на луці гребли, А парубки копці клали, Та, знай, на сонце позирали...* [12, с. 478]; *Господне небо, і село, Ягня, здається, веселилось!* [12, с. 352]; *...довгі коси Уже розплітала І, лишенько, святого князя П'яного згадала – У мундирі* [12, с. 345]; *Помандрувала Ота Оксаночка в поход За москалями та й пропала, Вернулася, правда, через год, та що з того* [12, с. 491]; *Чи оддали б за генерала Дитя єдинеє своє? Не оддала б... А втім, не*

знаю... [12, с. 501]. Варто наголосити, що в аналізованих творах переважає прислівник *може*. Конструкцій, модальна модифікація яких пов'язана саме з цією одиницею, нараховуємо близько 44 % від загальної кількості всіх лексичних засобів експлікації розглянутих синтаксем.

У «Кобзарі» Т. Шевченка роль модальних одиниць виконують також словосполучення та речення. До перших належать сполуки з опорними іменниками: *Не десять душ, а, слава Богу, вся Смілянщина, коли не вся Україна* [12, с. 88]. Порівняно зі словосполученнями, кількісно більшу групу становлять модальні речення, які за структурними ознаками поділяємо на двоскладні та односкладні. У двоскладних конструкціях підмет маркований іменником чи має імпліцитний вияв, пор.: *І неталан наш, і талан, Як кажуть люде, все од Бога* [12, с. 421] і *Із туману, Як кажуть, стала виглядять Червонолиця Діана...* [12, с. 404]; *«Я не старець, пане! Я, як бачите, гайдамака»* [12, с. 105]; *Я сам, як бачиш, марне, всує, Я сам занівечив свій вік...* [12, с. 385]; *...ніби в хаті, На холоді сердешна мати Під тинном, знай собі, сидить* [12, с. 385]. Сферу односкладних структурують поширені й непоширені безособові та інфінітивні синтаксичні одиниці: *Отак і виріс сиротою, У наймах. Сказано, шарпак...* [12, с. 421]; *І виріс я, хвалить Бога, Та не виліз в люде* [12, с. 497]; *Отам Швачка Співа «Алілуя». Хвалить Господа, веселий, І каже сідлати Коня свого вороного...* [12, с. 435]; *А ви записуйте – не шкодить Такую річ і записать. Бо се не казка, а билиця, Або бувальщина, сказать* [12, с. 373].

Оскільки всі типи проаналізованих модальних одиниць (слів, словосполучень і речень) зумовлюють модифікацію основного змісту речення, то зазвичай науковці їх розглядають у зв'язку з категорією модальності, зокрема її суб'єктивним різновидом [5, с. 130; 7, с. 305–307]. Такий аспект, безперечно, актуальний і перспективний, тому що дослідження текстів будь-якого письменника неможливе без опису їхньої модальної спрямованості. Слушні міркування з цього приводу висловив А. П. Загнітко: «Модальність – обов'язкова категорія художнього тексту. Поза модальністю текст як елемент комунікації не може існувати. Вона онтологічно властива тексту, оскільки він є результатом суб'єктивного авторського осмислення дійсності і, природно, не просто відображає світ, але подає світ, побачений автором» [5, с. 456]. Крім зазначених класифікаційних принципів, варто звернути увагу на специфіку засобів експлікації зазначеної категорійної величини та виразний акцент на семантичній структурі слів,

що дає змогу розглядати її в межах надкатегорії модальності й позначити терміном *лексико-граматична модальність* [6, с. 331–343]. З-поміж двох мовних рівнів – лексичного й граматичного, які слугують підґрунтям розглядової категорії, домінантна роль належить першому, тому що в основі графемного розмежування перебуває насамперед семантика модальних синтаксем. Зважаючи на їхні семантичні параметри, розмежовуємо дві значеннєвих зони аналізованих одиниць: 1) експлікацію відношення повідомлюваного змісту до об'єктивної дійсності з погляду мовця та непряме передання висловлень інших осіб; 2) вираження суб'єктивно-оцінного значення, зокрема емоційного ставлення мовця до ситуації, його оцінку повідомлюваному факту. Такий підхід застосовано в низці сучасних українських і російських студій [1, с. 70; 11, с. 227–231; 8, с. 308–317].

Переконливим вважаємо потрактування модальних синтаксем як одиниць, що «вводяться в речення на семантико-комунікативному рівні» [9, с. 378]. Вивчення їхніх функційно-семантичних параметрів та виразний акцент на комунікативно-інтенційному характері дає змогу визначити низку певних комунікативних завдань, які розв'язує Т. Шевченко за допомогою цих компонентів. Дослідження джерельної бази засвідчує, що автор виявляє своє ставлення до повідомлюваної інформації, виражає впевненість чи невпевненість у фактах об'єктивної дійсності, подає оцінку ситуації з погляду можливості, встановлює контакт зі співрозмовником, вказує на джерело інформації та ін. З огляду на вказані значеннєві параметри класифікуємо модальні синтаксеми, які функціонують у творах Т. Шевченка й маркують такі графеми лексико-граматичної модальності:

1) достовірну модальність, експліковану лексемами *далебі*, *звичайне*, *звичайно*, *справді*, що позначають упевненість мовця в правдивості, достовірності повідомлюваної інформації, а також *єй-Богу*, *єй же Богу*, які, крім зазначеної семантики, декларують емоційно-оцінне ставлення до сказаного, наприклад: *Панове громадо! далебі, не брешу* [12, с. 129]; *І вішати, і мордувати! Добре, єй-Богу, добре! Ну, це так! Далебі, дав би карбованця, якби був не пропив учора!* [12, с. 91]; *Анумо, знову віршувати. Звичайне, нишком* [12, с. 384]; *Матрос, Таки земляк наш з Островної, На вахті стоя, Журився сам собі чогось, Та й заспівав, – звичайне, тихо, Щоб капітан не чув...* [12, с. 405]; А ті: *«Мы не знаем». І, звичайно, як москалі, Сміються, жартують...* [12, с. 38]; *Співай, старче божий, яку знаєш, а то й*

дзвона не діждемо – поснемо. Гуртом. **Справді**, поснемо; співай яку-небудь [12, с. 90]; Он, чуєте? співають. Старшина Третій. **Справді**, співа щось; піду спиню [12, с. 88]; «Не жартую, **Єй-Богу**, Ярино, Не жартую!..» [12, с. 241]; *Нащо вже лихо за Уралом Отим киргизам, отже й там, **Єй же Богу**, лучче жити, Ніж нам на Україні* [12, с. 356];

2) вірогідну модальність, яку маркують компоненти здавалося, здається, либонь, мабуть, може, мусить бути, певне, які передають семантику невпевненості, припущення, ймовірності з погляду мовця: *Ну що б, здавалося, слова...* [12, с. 404]; *Цитьте лишень, здається, дзвонять!* [12, с. 87]; *А то не діждешся його, Того писання святого, Святої правди ні од ко́го, Та й ждять не маю од когó, Бо вже б, здавалося, пора: **Либонь**, уже десяте літо, Як людям дав я «Кобзаря»* [12, с. 487]; *Уже, **либонь**, після Покрови Вертався з Дону я...* [12, с. 375]; *Всі гуляють. А де ж Гонта? Чом він не гуляє? Чому не п'є з козаками? Чому не співає? Нема його; тепер йому, **Мабуть**, не до неї, Не до співи* [12, с. 123]; *Нігде не весело мені, Та, **мабуть**, весело й не буде І на Україні, добрі люде...* [12, с. 354]; ***Може**, мені на чужині Лежать легше буде, Як іноді в Україні Згадувати будуть!* [12, с. 495]; *Якеє тихее ти слово Тойді б промовила мені? Ніякого. І не пізнала б. А **може б**, потім нагадала...* [12, с. 408–409]; *Іде шляхом молодиця, **Мусить бути**, з прощі* [12, с. 36]; *Згадай братія моя... Бодай те лихо не верталось, Як ви гарнесенько і я Із-за решотки визирали. І, **певне**, думали: «Коли На раду тиху, на розмову, Коли ми зійдемося знову На сій зубоженій землі?»* [12, с. 327];

3) логічну модальність, яку реалізують мовні одиниці *значить, отже*, що вказують на висновок, зумовлений змістом попередніх думок: *...І шапочку мужик знімає, Як флаг побачить. **Значить**, пан У себе з причетом гуляють* [12, с. 406]; ***Отже**, одна вже й увірвалась* [12, с. 464];

4) переповідну модальність, виражену компонентами *каже, кажуть*, що функціонують для позначення джерела повідомлення, узагальненої чи конкретної вказівки на іншого автора, репрезентуючи непряме передання висловлень інших осіб, наприклад: *Лихо, люде, всюди лихо, Нігде пригорнутья: Куди, **каже**, хилить доля, Туди й треба гнутья...* [12, с. 75]; *Доборолась Україна До самого краю, Гірше ляха свої діти Її розпинають. Замість пива праведную Кров із ребра точать. Просвітити, **кажуть**, хочуть Материні очі Современними огнями...* [12, с. 292]; *А графиня без дитини, Сердешна,*

осталась; Поїхала у Рим, **кажуть**, Та десь опинилась, Та з маркізом якимсь голим, **Кажуть**, одружилась [12, с. 456];

5) емоційно-оцінну модальність, репрезентовану модальними синтаксемами *слава Богу, хвалити Бога, хвалити Господа, ховай Боже, сохрانیть Боже, диво, на лихо* та ін., які репрезентують оцінку повідомлюваного факту щодо загальних категорій щастя, нещастя, біди й уможливають емоційний вплив на співрозмовника, наприклад: *Бо й я свою вже часточку Прожив, слава Богу, – підтоптався* [12, с. 273]; *Іде Марко, не журиється Прийшов – слава Богу!* [12, с. 281]; *Добре мати Діток Багатому, хвалить Бога, В розкошах!* [12, с. 373]; *«Ховай Боже, який я жид! Бачиш? Гайдамака!»* [12, с. 111]; *Може, де в дорозі Занедужав, сохрانیть Боже!* [12, с. 280]; *...І – о диво! – трупи встали І очі розкрили, І брат з братом обнялися І проговорили Слово тихої любові Навіки і віки!* [12, с. 226]; *...обок його Цариця небога, Мов опеньок засушений, Тонка, довгонога, Та ще, на лихо, сердешне, Хита головою* [12, с. 212];

б) ілокутиву модальність, експліковану утвореною внаслідок скорочення дієслова *бачиш* лексемою *бач*, а також словами *бачите, бачте, бачся, знаєте, знай, знать*, що слугують для реалізації комунікативно-прагматичних намірів мовця активізувати увагу слухача, зацікавити його інформацією: *Так ворожка поробила, Щоб менше скучала, Щоб, бач, ходя опівночі, Спала й виглядала Козаченька молодого, Що торік покинув* [12, с. 14]; *Сказали б, що брешу, Що на панів, бачиш, сердитий, То все таке і пишу Про їх собачії зичаї...* [12, с. 410]; *Се, бачиш, для того, Щоб знать було, що криниця Єсть коло дороги...* [12, с. 381]; *...І з оболонками вікно В садочок літом одчинялось, І хата, бачите, була За тином, сотникова хата* [12, с. 461]; *Сама аж ніби молодіє, І генерал собі радіє, Що діло, бачите, святе Удвох-таки вони зробили* [12, с. 501]; *Насилу вліз у хату Та й ліг собі тихенько спати, Щоб Настю, бачте, не збудить Та сором не наробить* [12, с. 472]; *Світ, бачся, широкий, Та нема де прихилитись В світі одиноким* [12, с. 34]; *А сотник був собі багатий, То в його, знаєте, росло На божій харчі за дитину Чиєсь байстря* [12, с. 461]; *Охрещений Із льоху та в хату, Знай, шмигляє, наливає; А конфедерати, Знай, гукають: «Жиде! меду!»* [12, с. 77]; *Угадала стара мати, Та не все вгадала, Знать, забула, що колись-то Сама дівувала* [12, с. 136]; *Знать, од Бога І голос той, і ті слова Ідуть меж люди!* [12, с. 404].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, докладне дослідження синтаксичної організації мови творів Т. Шевченка уможливило вирізнення простих речень, ускладнених модальними синтаксемами, й інтерпретацію їх із нових методологічних позицій. Розгляд конструкцій зазначеного різновиду в контексті новітньої наукової парадигми дав змогу простежити їхній трансформаційний зв'язок зі складними синтаксичними побудовами, а також схарактеризувати на тлі категорії лексико-граматичної модальності. Виразний акцент на комунікативно-інтенційних параметрах неелементарних реченневих побудов став основою для потрактування їх як репрезентантів шістьох модальних значень: достовірної модальності, вірогідної модальності, логічної модальності, переповідної модальності, емоційно-оцінної модальності й ілюктивної модальності.

Крім порушених у запропонованій студії проблем, лінгвістична українська шевченкіана потребує розв'язання ще багатьох вузлових питань. У перспективі дослідження вбачаємо докладний опис інших аспектів поетичного та прозового доробку митця з акцентом на індивідуально-авторську синтаксичну специфіку його ідіостилю.

Джерела та література

1. Виноградов В. В. Избранные труды. Исследования по русской грамматике / В. В. Виноградов. – М. : Наука, 1975. – 558, [2] с.
2. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : [підручник] / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – 368 с.
3. Вихованець І. Теоретична морфологія української мови : академічна граматика української мови / І. Вихованець, К. Городенська ; [за ред. чл.-кор. НАН України Івана Вихованця]. – К. : Унів. вид-во «Пульсари», 2004. – 398, [2] с.
4. Гуйванюк Н. В. Слово – Речення – Текст : вибр. пр. / Н. В. Гуйванюк. – Чернівці : Чернівець. нац. ун-т, 2009. – 664 с.
5. Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови. Синтаксис : [монографія] / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – 662 с.
6. Костусяк Н. М. Структура міжрівневих категорій сучасної української мови : [монографія] / Н. М. Костусяк. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. – 452 с.
7. Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій : [монографія] / М. В. Мірченко. – [2-е вид., переробл.]. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2004. – 392, [1] с.
8. Плунгян В. А. Общая морфология: введение в проблематику / В. А. Плунгян. – М. : Эдиториал УРСС, 2000. – 383 с.
9. Слинко І. І. Синтаксис сучасної української мови: проблемні питання / І. І. Слинко, М. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська. – К. : Вища шк., 1994. – 670 с.

10. Сучасна українська літературна мова: морфологія / [за заг. ред. І. К. Білодіда]. – К. : Наук. думка, 1969. – 583 с.
11. Сучасна українська літературна мова: синтаксис / [за заг. ред. І. К. Білодіда]. – К. : Наук. думка, 1972. – 515 с.
12. Шевченко Т. Г. Кобзар / Т. Г. Шевченко ; вступ. ст. О. Гончара. – К. : Дніпро, 1982. – 647 с.

Костусьяк Наталия. Типология предложений с модальными синтаксемами (на материале произведений Т. Шевченко). В статье описаны основные типы семантически неэлементарных конструкций с модальными синтаксемами, рассматривается проблема исследования компонентов с модальным значением в контексте современной лингвистической науки, определяются дифференциальные признаки рассматриваемых языковых единиц, выясняются особенности их образования, структурирования, функционального проявления в произведениях Т. Шевченко, очерчивается лексический диапазон и коммуникативно-интенционные параметры модальных синтаксем. Подробно характеризуются простые осложненные конструкции с анализируемыми компонентами в связи с категорией лексико-грамматической модальности, согласно чему выделяются модальные синтаксем, которые, эксплицируя ряд коммуникативных задач говорящего, маркируют шесть граммем указанной категориальной величины: достоверную модальность, вероятную модальность, логическую модальность, пересказывательную модальность, эмоционально-оценочную модальность и иллокутивную модальность.

Ключевые слова: модальные синтаксемы, лексико-грамматическая модальность, достоверная модальность, вероятная модальность, логическая модальность, пересказывательная модальность, эмоционально-оценочная модальность, иллокутивная модальность.

Kostusyak Nataliya. Typology Sentences with Modal Syntaxema (the material works of T. Shevchenko). In the article the main types of semantic structures from modal non elementary syntaxema are described, the problem of research components of the modal value in modern linguistics are considered, differential features of linguistic units are defined, especially their creation, structure, functioning in the works of T. Shevchenko are founded, the lexical meaning of modal syntaxemes is outlined. Functional-semantic and communicative-intentional features of the analyzed components made it possible to describe simple not non elementary designs based on lexical and grammatical categories modality and modal distinction led syntaxemes that expressing verbal content relevant to the objective reality from the perspective of the speaker, his emotional attitude to the situation assessment verbal fact and others, designate six grammems specified categorical values: true modality is likely modality, logical modality, retelling modality, emotional and evaluative modality and illocutive modality.

Key words: modal syntaxemes, lexical and grammatical modality, modality reliable, credible modality, logical modality, retelling modality, emotional and evaluative modality, illocutive modality.